

Jedenáctý svazek periodika „zasvěceného“ urbánní etnologii, nově vydávaný péčí Ústavu archeologie a etnologie Polské akademie věd je důstojným pokračovatelem „tradice“ započaté v roce 1995.¹ Studiu dynamiky městské kultury se věnuje řada vědních disciplín, vedle etnologie (antropologie) rovněž sociologie, historie, literární věda, geografie a řada dalších oborů. Při analýzách urbánního prostředí se tradičně uplatňují metodologicko-metodické koncepty historie a sociologie, ale také pojetí sémiotiky, fenomenologie, hermeneutiky, postmodernismu ad.

ČESKÁ URBÁNNÍ ETNOLOGIE (ANTROPOLOGIE): ZROZENÍ, POLITICKO-SOCIÁLNÍ VÝCHODISKA, HLAVNÍ TÉMATA VÝZKUMU²

Česká urbánní etnologie (antropologie) se jako systemizovaná subdisciplína oboru etablovala až na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století, třebaže zájem etnografů o studium města lze doložit již od poloviny 20. století. Předmětem studia urbánních etnologů byly na počátku především interetnické vztahy, později se k nim „přidružil“ zájem o výzkum studia způsobu života a kultury jednotlivých sociálních vrstev a skupin aktujících v urbánním *milieu*. Do centra pozornosti badatelů se postupně dostávají i „netradiční“ okruhy zájmů jako např. výzkum symboliky, paměti, identity apod. V metodologicko-metodickém ohledu se uplatňují jak selektivní, tak i komplexní přístupy ke studiu města.

SPOLEČENSTVÍ AGOËNYIVÉ A DYNAMIKA VÝVOJE METROPOLE LOMÉ³

V posledních desetiletích dochází k dynamickému rozvoji řady afrických měst a Lomé, metropole Toga, není v tomto směru výjimkou. Enormní nárůst obyvatel města způsobený především spontánní a chaotickou imigrací přináší řadu ekonomických, sociálních i kulturních problémů a vede ke strukturální i teritoriální polarizaci obyvatel (centrum a periferie). Problematika „archipelagizace“ suburbánního afrického prostředí je prezentována na základě demografické, politické a sociální analýzy společenství Agoënyivé. Výsledky „case study“ poukazují na spojitost mezi růstem

---

1 U zrodu periodika zaměřeného na urbánní etnologii stál významný polský badatel Andrzej Stawarz.

2 SOUKUPOVÁ, B. Czech Urban Ethnology (Anthropology): Birth, Socio-political and Professionally Scientific Starting Point, Main Topics of Research, pp. 9–24.

3 PAWLIK, J. J. Miejscowość Agoënyivé wobec dynamiki rozwoju metropolii Lomé, s. 25–34.

sociální prestiže žitého prostředí a sociálním statutem jeho obyvatel (s růstem metropole se z periferie postupně stává centrum).

KINGSTON: KOLONIÁLNÍ CESTY STOPY IDENTITY PROSTORU⁴

V 20. století proběhly na Jamajce „masivní“ migrace z rurálních komunit do měst, které se díky tomu značně rozrostly a změnily svou podobu. Koloniální třídní struktura postupně zeslábla a společně s transformací pozemkových vlastníků došlo k „pauperizaci“ místní buržoazie. Lépe situovaní obyvatelé opustili své rezidenční usedlosti a ty se staly novým domovem příchozích rekrutujících se z nižších sociálních vrstev. Městská centra následně technicky i esteticky degradovala. Urbánní výzkum realizovaný metodou zúčastněného pozorování upozorňuje na vztah imigrantů k architektonickému kulturnímu dědictví.

TRANSNACIONÁLNÍ MOBILITA JAKO PRVEK NOVÉHO ZPŮSOBU ŽIVOTA BERLÍNSKÝCH POLÁKŮ⁵

Proces integrace migrantů do urbánního prostředí se vyznačuje změnami v jejich kultuře a identitě. U příchozích do německé metropole z Polska patří transmobilita (změna žitého prostředí) k určujícím determinantám a indikátorům nového životního stylu. Mladá generace příchozích si rychle osvojila výtvarné techniky (internet, mobilní telefony apod.) a přijala způsob života svých německých vrstevníků. Po odeznění „kulturního šoku“ se v městském prostředí integrovala a jejich budoucnost je již svázána s Německem. Změny proběhly i ve sféře jejich kulturní identity. Považují se již spíše za Němce, než za Poláky, třebaže s původní vlastí udržují přímé i zprostředkované kontakty.

BOŽÍ TĚLO: SVÁTEK, CEREMONIÁL A PERFORMANCE⁶

Náboženské rituály náleží ke společenským aktivitám vykazujícím závaznou konstantní podobu respektovanou po celé generace. Křesťanský svátek Narození nejsvětějšího Těla a Krve Páně zvaným v Polsku svátkem Božího Těla je členy římsko-katolické obce uctíván účastí v procesích, jejichž kořeny sahají až do období středověku. Důstojný průběh procesí pořádaný ve vojvodském městě Lodži byl narušen performancí muže oděného do kostýmu motýla. Kulturní „intervence“ pouličního umělce nesledovala znevážení církevního (společensko-politického) obřadu, ale byla poku-

4 KACZMAREK, Ł. — PAROWICZ, I. Kingston: Kolonialne ślady w tożsamości przestrzennej, s. 35–45.

5 SZCZEPANIAK-KROLL, A. Transnarodowa mobilność jako element nowego stylu życia berlińskich Polaków, s. 49–60.

6 HOLDA, R. Boże ciało, święto, ceremonia i performans, s. 61–74.

sem o aktualizaci tradiční formy rituálu. Presentovaný případ performance může být příkladem kulturních inovací prosazujících se v evropských (světových) náboženských hnutích stále výrazněji.

MĚSTSKÁ SYMFONIE: ESEJ O VÝSTIŽNÉ METAFOŘE⁷

Při studiu urbánního prostředí lze uplatnit řadu metodologicko-metodických přístupů: „klasických“ vycházejících z instrumentária příslušných vědních oborů i „netradičních“ nacházejících se na jejich „pomezí“. Německý dokumentární film režiséra W. Ruttmanna *Berlin: Symfonie velkého města* se stal inspirací pro avantgardní esejistické ztvárnění fascinujícího způsobu života obyvatel velkých měst. Dílo W. Ruttmanna je zde východiskem úvah o možnostech vizuální dokumentace (antropologie filmu) velkoměsta a zároveň o „městské symfonii“ spojující realie, smysly, významy a vitality podílející se komplexně na formování městské reality.

V LABYRINTU PAMĚTI: OBRAZY VARŠAVSKÉHO POVSTÁNÍ 1944⁸

Varšavské povstání z roku 1944 je významným mezníkem v dějinách polské metropole, Polska i v dějinách střední Evropy. Komparace historických událostí uchovaných v paměti účastníků vojenských operací (tj. ústních pramenů) s prameny písemné úřední proveniencí umožňuje badateli „krok za krokem“ zkoumat proces mytizace historie, při které dochází k vytváření svébytných „mytických obrazů“ dějinných událostí.

POMNÍKY BEZ PODSTAVCŮ: PREZENTACE MUŽŮ⁹

Tradiční „klasické“ pomníky významných osob (událostí) kráslicí (hyzdicí) veřejné prostředí měst mají „společného jmenovatele“ v podobě podstavce, na kterém jsou prezentované situovány. Kolemjdoucí zúčastněně vnímající žitý urbánní prostor jsou tak nuceni k pomníkům vzhlížet, neboť se „posvátně“ nacházejí nad úrovní jejich očí. Města ovšem mají ve svém instrumentariu i pomníky jiného druhu: „pomníky bez podstavců“ nereflektující výjimečnost, ale každodennost. Sochy (figuríny) anonymních osob „vyrůstají“ z chodníků, dlažby, trávy a vykonávají aktivity souměřitelné s činnostmi jejich živých městských souputníků: sedí na lavičkách, pijí kávu, pokurují či soustředěně pozorují své okolí.

7 KRUPA-ŁAWRYNOWICZ, A. Miejska Symfonia: O zgrabnej metaforze w eseistycznej formie, s. 75–83.

8 WIĄCEK, E. In the Labyrinth of Memory: Images of the Warsaw Uprising of 1944, pp. 85–103.

9 KARPIŃSKA, E. G. Pomniki bez cokołów: Realizacje przedstawiające mężczyzn, s. 105–116.

MIKROSVĚT ČINŽOVNÍCH DOMŮ V OBDOBÍ OKUPACE: ŽIVOT VE VARŠAVSKÝCH OBYDLÍCH V PRAMENECH Z LET 1864–1914¹⁰

Varšavské kamenné činžovní domy tvořily před rokem 1914 velkou část zástavby polské metropole a byly budovány jako multifunkční stavební objekty. Sloužily nejen k bydlení obyvatel města, ale zároveň poskytovaly „přístřešek“ obchodům, řemeslnickým dílnám, školám a kulturním institucím. V činžovních objektech se nalézaly byty pro příslušníky středních vrstev i příbytky městské chudiny. Odkrývání vnitřního „života“ kamenných činžovních domů náleží k zajímavým a nosným objektům výzkumu urbánní etnologie.

ZÁVĚR

Prezentované texty domácích i zahraničních autorů/autorek zařazené do polytematického *Journal of Urban Ethnology* 11 reflektují přístupy etnologie, antropologie, kulturologie, historie a ekonomie a jsou zajímavým příspěvkem k řešení urbánních problémů teoretických, metodologických, analytických, komparativních i materiálových.

Miloš Tomandl

---

¹⁰ ŁUPIENKO, A. Mikroświat kamienicy czynszowej doby zaborów: Funkcjonowanie i życie w warszawskich kamienicach w źródłach z lat 1864–1914, s. 117–134.